

Baudelaire a Catalunya, entre el desinterès i l'apassionament

Martí Duran

IES Joanot Martorell
Carrer de Sant Mateu, 30-32
08950 Esplugues de Llobregat (Barcelona)
duranmateu@gmail.com

Charles Baudelaire

Les flors del mal (traducció i edició de Pere Rovira)
Barcelona: Proa «A tot vent», 2021, 566 p.
ISBN 978-84-7588-867-5

Charles Baudelaire

Petits poemes en prosa (traducció de Joaquim Sala-Sanahuja)
Martorell: Adesiara, 2021, 270 p.
ISBN 978-84-16948-65-9

Un text d'Emili Eroles publicat a *La Humanitat* el 12 de juny de 1938 (p. 4) ens informa del ressò que tenien *Les flors del mal* a la bohèmia barcelonina del primer terç del segle xx:

La bohèmia literària de París ha estat sempre un producte d'exportació banal i sense transcendència. Tots els bohemis de les ribes del Sena [...] sostenien una lluita titànica per tal de situar-se o cercar el camí que havia de conduir-los a l'Acadèmia o a alguna sots-secretaria. El desordre de llur vida no era més que aparent, ja que era la plataforma obligada per assolir una ambició o un desig inconfessable. [...]

La bohèmia barcelonina, en canvi, era molt més trista i amarga perquè el seu final només hi havia una sala trista de l'hospital o la cel·la freda de la presó. L'ambient ofegava l'ànima febrils dels nostres bohemis, que per estimar la bellesa i la llibertat, es veien condemnats a sofrir un esdevenidor tèrbol i de vegades, a caure enmig del camí, retuts per la fam i la incomprensió. [...]

Stéphane Mallarmé, Baudelaire, Verlaine, Rimbaud, Gérard de Nerval, Barbey d'Aurevilly, Villiers de L'Isle-Adam, tota la plèiade romàntica francesa, eren els autors exquisits i preferits.

Les Flors del mal era el llibre de capçalera i el dia que menjaven no haurien pogut fer la digestió sense llegir uns quants versos de l'*Après-midi d'un faune*, o unes pàgines dels *Contes cruels*.

Aquest judici d'Eroles és cert pel que fa als cercles que esmenta, però no hem de pensar que Baudelaire hagi estat un autor particularment celebrat entre els corrents majoritaris de la literatura catalana fins força entrat el segle xx. Coincidim amb el judici de Jordi Llovet,¹ per a qui «si hi va haver una influència de Baudelaire en la poesia catalana, va ser tardana i indirecta». Sens dubte, el caràcter massa transgressor de l'autor el feia difícil de pair en un país amb una important tradició cristiana i un pensament polític conservador molt influent.

Durant el Modernisme hi va haver ressons evidents de Baudelaire —val a dir, tanmateix, que, generalment, sense pouar en el més profund del seu pensament—,² però l'autor francès no va ser ni traduït ni estudiat amb profunditat. Jeroni Zanné, per exemple, el crític literari de *Juventut*, no té cap article dedicat a Baudelaire, i en aquesta revista —sempre tan amatent al panorama literari europeu— només hi fou publicada la traducció d'un poema («Elevació», a càrrec d'Emili Guanyavents).³

Cal esperar fins el 1920 per trobar la primera traducció d'una certa volada de *Les flors del mal*. La va fer Joan Capdevila, amb pròleg de Josep Farran i Mayoral, i fou editada a les «Publicacions de la Revista». Incloua quaranta-tres poemes, traduïts en vers i amb rima consonant.

Més endavant, el 1926, Rossend Llates va publicar una nova traducció d'alguns poemes del llibre: concretament, dinou, reelaborats igualment en vers i amb rima consonant. El llibre de Llates s'intitula *Flors del mal*, sense l'article, potser per indicar, precisament, que es tracta d'una selecció. És de gran format i conté unes il·lustracions molt boniques —i atrevides— de Xavier Güell.

Els grans autors de la literatura catalana del segle xx han fet referències, en llur obra crítica o memorialística, a Baudelaire. Llovet estudia els casos de Carner, Riba, Pla i Sagarra, i remarca que «hi abunden més les reserves, els retrets i els escarafalls que l'admiració».⁴ D'aquesta manera, es pot arribar a la conclusió que Baudelaire ha passat relativament desapercbut en la literatura catalana, almenys fins no fa gaire temps.

Aquesta poca influència en l'àmbit de la creació contrasta, en canvi, amb la quantitat i qualitat de traduccions que *Les flors del mal* han generat darrerament. Des de les darreries del segle xx fins ara, n'han sortit tres de gran abast: la de Xavier Benguerel (parcial el 1985 i completa i bilingüe el 1998),⁵ la de Jordi Llovet (2007)⁶ i la que ara ressenyem, de Pere Rovira (2021).

1. Vegeu la nota 6, p. 25.

2. Per exemple, el poema «A tu» (dins *Microcosmos*) d'Apel·les Mestres (amb ressons de «Remordiment pòstum») o «La terra del sol», de Jeroni Zanné (amb ressons de «Zíngars de viatge»). Pel que fa a la influència de Baudelaire sobre Alfons Maseres, vegeu *L'obra narrativa d'Alfons Maseres*, Barcelona, PAMSA, 1996, p. 17.

3. Al número 151, (1-1-1903), p. 8.

4. Vegeu la nota 6, p. 12.

5. Citem per la reimpressió de 2000: Charles Baudelaire, *Les flors del mal*. Versió de Xavier Benguerel. Barcelona, Proa.

6. Charles Baudelaire, *Les flors del mal*. Edició bilingüe i completa de Jordi Llovet. Barcelona, Labutxaca Clàssica.

La traducció de Pere Rovira: un clàssic per al segle XXI

La traducció de Pere Rovira constitueix un bell volum de la col·lecció «A tot vent» de l'editorial Proa. L'edició és bilingüe amb text acarat i inclou una sèrie de quinze dibuixos de Juan Vida.

A més del text original i la traducció, el volum es completa amb un pròleg del traductor, una sèrie d'informacions complementàries sobre l'autor i l'obra («Perfils de Baudelaire», «Baudelaire parla de *Les flors del mal*», «Cronologia» i «Nota bibliogràfica») i un conjunt d'índexs (alfabètic de poemes en francès, alfabètic de poemes en català i general).

El text francès es basa en l'edició del 1861, com és habitual en les darreres traduccions catalanes. Com és sabut, abans de l'edició del 1861 n'hi va haver una altra, del 1857, que va patir la censura de sis poemes («Les joies», «El Leteu», «A la que és massa alegre», «Lesbos», «Dones condemnades» i «Les metamorfosis del vampir»). L'edició de Pere Rovira restitueix aquests poemes censurats i, en canvi, no inclou els poemes de «Les despulles» (llibre publicat a Brussel·les el 1866 que reprenia els sis poemes censurats i n'incorporava disset més).⁷ Es tracta d'una novetat en les edicions catalanes —i en moltes de les franceses més corrents—,⁸ perquè molt sovint les edicions s'acaben amb un apartat final amb «Les despulles» que inclou, entre d'altres, els poemes censurats el 1857. La inserció dins del cos del llibre dels poemes censurats, amb la qual cosa es renuncia a traslladar-los a «Les despulles», provoca un salt en la numeració més habitual de les composicions.

D'altra banda, com explica Pere Rovira mateix en el pròleg (p. 31), *Les flors del mal* tenen una edició pòstuma, del 1868, en la qual s'incorporen dotze poemes nous procedents d'un pretès exemplar manuscrit de Baudelaire que no s'ha trobat mai i que hauria servit de base per a l'edició que li van preparar els seus amics. Amb bon criteri, Rovira col·loca aquests poemes en un apèndix intítulat «Poemes que Baudelaire potser hauria inclòs en una tercera edició». Això sí que coincideix amb el que solen fer les altres edicions.

El pròleg de Rovira explica, essencialment, les vicissituds de les tres edicions de l'obra. La biografia de l'autor queda reservada a una «Cronologia» (p. 55) i s'ometen altres elements com l'anàlisi dels temes i les formes dels poemes o la seva pervivència —hauria estat interessant, potser, una referència a la tradició

7. Rovira alegeix (p. 32) que «la seva posició era ben clara: no els volia a *Les flors del mal*. En cedir, per consideració pòstuma a Baudelaire, els drets de “Les Épaves” a Michel Lévy, Poulet Malassis va insistir molt sobre aquesta qüestió: la voluntat del poeta era excloure de la tercera edició els poemes d'aquest llibret. Però no es va respectar ni Baudelaire ni Malassis, i onze poemes de “Les Épaves” van figurar a la tercera edició de *Les flors del mal*».

8. Per exemple, Baudelaire: *Les Fleurs du Mal*. Présentation de Jacques Dupont. Dossier d'Aurélia Cervoni et Andrea Schellino. París, Flammarion, 2019. L'edició de La Pléiade (*Les fleurs du mal*, dins *Oeuvres complètes* I, texte établi, présenté et annoté par Charles Pichois, París, Gallimard, 1975) inclou «Les despulles» al final, sense inserir els poemes censurats en el cos del llibre. L'edició de Garnier (1961, a càrrec d'Antoine Adam) posa les «Pièces condamnées» al final del llibre. En canvi, l'edició de Les Belles Lettres (París, 1952), a cura d'Édouard Maynial, segueix el mateix sistema que Rovira i incorpora els poemes censurats al lloc on anaven el 1857.

baudelaïriana a Catalunya. Potser sobren, en aquestes paraules introductòries, algunes referències massa personals al vincle entre l'autor i el seu devot traductor (p. 35 i 36).

Com indica Rovira, Baudelaire ha estat un autor que l'ha interessat tota la vida. A més d'una edició dels seus escrits íntims,⁹ ja havia publicat (el 2008) unes *Vint-i-cinc flors del mal* de Charles Baudelaire.¹⁰ Aquell cop Rovira s'havia decantat per la rima assonant, mentre que ara s'inclina —encertadament, tenint en compte l'original— per la consonant. Podem veure les diferències entre tots dos tipus de rima al primer quartet del poema «L'albatros»:

Sovint, els mariners, per divertir-se, cacen
els enormes albatros, ocellots de la mar,
que segueixen, companys indolents de viatge,
el navili que llisca sobre els avencs amargs. [traducció de 2008]

Sovint, per divertir-se, els homes d'equipatge
capturen els albatros, grandioses aus dels mars,
que segueixen, companys indolents de viatge,
el navili lliscant sobre els avencs amargs. [traducció de 2021]

Rovira respecta les formes estròfiques de Baudelaire, tant els sonets (molt nombrosos) com totes les altres (essencialment, els *quatrain*s, que esdevenen quartets, i els *quintils*, que passen a ser quintets). Fa servir un català culte —encara que no noucentista— i recrea els poemes amb gran habilitat, procurant mantenir sempre les paraules més acostades al francès (de vegades, amb una certa exageració, com *toilettes*, p. 215). Per tal de mantenir la rima consonant, molt sovint parafraseja el vers, canvia mots per altres de significat contigu (o no tant) o introdueix elements que no hi eren. Així, «Le tonnerre et la pluie ont fait un tel ravage» es converteix en «la tronada i la pluja van fer-hi una gran festa» (p. 115); «Le Destin charmé suit tes jupons comme un chien» esdevé «El Destí, com un gos, et segueix sense alè» (p. 147); «J'écoute en frémissant chaque bûche qui tombe» esdevé «M'esgarrifa el buscall que amb les llambordes xoca» (p. 261); «Se ferme lentement comme une grande alcôve» es converteix en «la gran cambra del cel tanca les vidrieres» (p. 377), etc. Cal tolerar aquestes divergències tenint en compte la dificultat de l'empresa i la brillantor del resultat final, per bé que s'ha d'advertir que de vegades els allunyaments de l'original són significatius (per exemple *hipòcrita esguard* en lloc de *cafard*, p. 427, o *concos carrinclons* per *vieux garçons*, p. 467).

En la traducció hi ha alguns dialectalismes, necessaris per a la rima: *natros* (p. 461, 495), *tindre* (p. 377) o *aquetes* (p. 363). També hi ha algun terme no normatiu, com un femení *gris* per *grisa* (p. 313; en aquest cas, a més, l'afegit d'una *a* no canviaria el recompte sil·làbic).

9. Charles BAUDELAIRE, *El meu cor despullat. Escrits íntims i correspondència*. Edició i traducció de P. Rovira, Barcelona, Proa, 2018.

10. A la col·lecció *Versos de l'Aula de Poesia* de la Universitat de Lleida.

Pel que fa a la rima, de vegades és una mica forçada, com la conjunció *que* en posició final de vers (que, a més, no rima amb *poder*, p. 243), o directament no funciona, com *Àgata* i *esclata* a la p. 281 (en canvi, Capdevila advertia aquí que calia llegir *Agáta*). De vegades, s'altera l'ordre dels versos francesos per possibilitar una rima altrament força difícil (p. 419). Tanmateix, la rima està molt ben trobada, especialment, ens sembla, en aquells versos més curts, que en català adquireixen una gran contundència i musicalitat.

Cal destacar finalment que, tot i disposar del precedent de Benguerel, l'autor no l'utilitza servilment en cap moment, com s'observa en les divergències de solucions que sovintegen arreu. En canvi, Llovet mateix reconeix (p. 26) que ha copiat algun vers de Benguerel.

Benguerel, Llovet i Rovira: tres versions de *Les flors del mal*

Atesa la relativa proximitat temporal i la qualitat de les tres traduccions modernes de *Les flors del mal*, resulta escaient comparar-les breument. Aquesta comparació pot contribuir a perfilar les característiques de l'obra de Rovira.

La versió de Xavier Benguerel és en vers, com la de Rovira. Té un pròleg molt minso i, a part d'un apartat final intítulat «Cronologia de la publicació i el procés de *Les flors del mal*», no conté altres instruments filològics. Es tracta, per tant, d'un volum que té poc valor com a estudi literari i sí, en canvi, com a obra de creació. En efecte, les traduccions són d'una gran elegància i constitueixen la primera versió completa al català, en vers i amb rima consonant, de l'obra sencera de Baudelaire (el llibre conté tots els poemes de l'edició del 1861 i, en un apartat separat, recull també les «Despülles», amb, entre altres, els poemes condemnats del 1857).

Pel que fa a la qualitat de les solucions aportades, es fa difícil dir si, globalment, són millors o pitjors que les de Rovira, perquè en cada vers pot ser més o menys feliç un traductor o l'altre. Per exemple, en el poema xxxiv, Benguerel troba una solució probablement més bona en el vers 3 (Baudelaire: «Je me pris à songer près de ce corps vendu»; Benguerel: «i em vaig donar a pensar ran d'aquell cos comprat»; Rovira: «mentre m'imaginava, vora aquell cos comprat»); en el vers 6 és més bona la de Rovira (Baudelaire: «Son regard de vigueur et de grâces armé»; Benguerel: «el vigorós esguard de delícies armat»; Rovira: «el seu esguard de força i gràcies armat»); en el vers 8 també és més fidel Rovira (Baudelaire: «Et dont le souvenir pour l'amour me ravive»; Benguerel: «record que en amor d'ella l'amor em reaviva»; Rovira: «i recordar-la sempre per a l'amor m'aviva»); en el vers 9 cadascú recull algun element que l'altre omet (Baudelaire: «Car j'eusse avec ferveur baisé ton noble corps»; Benguerel: «Car jo hauria besat amb fervor el teu cos»; Rovira: «Car t'hauria amb fervor besat el noble cos»); o en el vers 11 és millor Benguerel (Baudelaire: «Déroulé le trésor des profondes caresses»; Benguerel: «desplegat el tresor de carícies més fondes»; Rovira: «un tresor de carícies, les més fondes i plenes»).

La traducció de Llovet no és en vers. Respecta, certament, la disposició dels versos francesos, però no s'hi manté ni la rima ni el recompte sil·làbic. D'aquesta

manera, té tots els avantatges i tots els inconvenients de les traduccions analògiques: d'una banda, és més fidel a l'original, però de l'altra no crea un text poètic i resulta més feixuga de llegir —deixem de banda la vella discussió de si un text en vers s'ha de traduir o no necessàriament en vers (traduccions mimètiques). Ho veiem, per exemple, en un quartet del mateix poema analitzat anteriorment:

Un vespre que era al llit amb una jueva horrible,
 com un cadàver jeu fregant un altre mort,
 em vaig parar a pensar, prop d'aquell cos en venda,
 en la bellesa trista de què el desig em priva.

Llovet pot mantenir el *cos en venda*, mentre que tant Benguerel (p. 107) com Rovira (p. 181) han de traduir *comprat*. Ara bé, si llegim la traducció de Rovira, no hi ha dubte que resulta molt més agradable a l'orella, per la incorporació de la rima i el ritme.

En general, l'edició de Llovet té una volada filològica que no té l'edició de Rovira: el pròleg és més sòlid i explica més bé la història del text i la seva recepció a Catalunya (especialment entre els grans del segle xx). També incorpora un extens aparat de notes, absent en la traducció de Rovira, que ajuda a entendre moltes referències dels poemes, no sempre transparents. L'edició de Llovet —com no podia ser altrament, atès el seu ofici— és la més acadèmica i és més útil a un filòleg que a un lector de poesia.

A la vista d'aquestes consideracions, queda clara l'aportació de Rovira: no es tracta d'una obra pensada per a un estudiós de la literatura, encara que ofereix tots els elements per entendre l'obra de Baudelaire; tradueix els poemes amb elegància i rigor i, moltes vegades, aconsegueix textos igual de perfectes que l'original. És una obra feta amb paciència i al llarg de molts anys i, per tant, fa servir una llengua rumiada i rica. Tot i que manté el registre literari, no és mai distant o arcaic. Per totes aquestes característiques, està destinada a esdevenir la traducció de referència de *Les flors del mal* durant molts anys.

Els *Petits poemes en prosa* de Sala-Sanahuja

L'any 2021 —en què, recordem-ho, s'ha escaigut el bicentenari del naixement de Baudelaire— ha estat fructífer pel que fa a les edicions de la seva obra. A més de la traducció de Pere Rovira que acabem de comentar, Adesiara ha publicat l'excel·lent traducció dels *Petits poemes en prosa*, a cura de Joaquim Sala-Sanahuja.

Es tracta d'un volum molt ben editat, com és habitual en Adesiara, i també bilingüe. Com s'esdevé amb la traducció de Pere Rovira, també aquí tenim un traductor que ha mantingut tota la vida la passió per Baudelaire: entre altres, ja havia traduït aquesta mateixa obra l'any 1991.¹¹ Ara, com diu ell (p. 22), en publica una traducció revisada —cosa que, efectivament, podem detectar analític-

11. Charles BAUDELAIRE, *Petits poemes en prosa*. Pròleg i traducció de Joaquim Sala-Sanahuja, Barcelona, Edhasa, 1991.

zant qualsevol passatge de l'obra, com el paràgraf inicial de «El desesper de la vella»:

La velleta encongida es va sentir tota cofoia en veure el bonic infantó a qui tothom feia festes, que tothom volia afalagar; el bonic infantó, tan fràgil com ella, la velleta, i, com ella, també, sense dents i sense cabells. [traducció de 1991]

La velleta remagrida es va sentir tota cofoia en veure el bonic infantó que tothom festejava, que tothom volia afalagar; el bonic infantó, tan fràgil com ella, la velleta, i, com ella, també, sense dents i sense cabells. [traducció de 2021]

Els *Petits poemes en prosa*, com és lògic, han estat menys traduïts al català, però, tot i això, a més de les traduccions de Sala-Sanahuja, hi ha una traducció antiga (del 1928, a càrrec d'Agustí Esclasans, a la «Biblioteca Univers») i una altra del 1983, en versió d'Anna Montero i Vicent Alonso (a les Edicions del Mall). Aquesta darrera versió també és força solvent, encara que no ateny la qualitat de les de Sala-Sanahuja. En reproduïm el mateix passatge d'abans:

La velleta encongida se sentia tota alegre en veure aquest bonic infant a qui cadascú feia festes, a qui tothom volia plaure; aquest bonic ésser, tan fràgil com ella, la velleta, i, com ella també, sense dents i sense cabells.

El pròleg de l'obra és breu però suficient per situar l'obra de Baudelaire. També permet entendre que aquests poemes en prosa són el *pendant* dels seus textos en vers: efectivament, moltes temàtiques són tan coincidents que un lector de Baudelaire no pot entendre l'autor sense llegir les dues obres en paral·lel. Tot i que al pròleg també s'expliquen els criteris de traducció, crec que s'entenen més bé escoltant una entrevista a Sala-Sanahuja.¹² En aquesta entrevista, planteja el problema de les traduccions diacròniques, és a dir, aquelles d'obres que tenen una certa distància temporal. Segons ell, no es poden traduir aquestes obres amb una llengua totalment actual, perquè el lector ha de tenir clar en tot moment que es troba davant d'un clàssic i no d'una obra contemporània. Aquest efecte s'aconsegueix, segons Sala-Sanahuja, amb l'anomenada «pàtina», és a dir, amb la incorporació de mots apartats del llenguatge actual, i de certs anacronismes, que donen versemblança a la traducció.

Fidel a aquesta teoria, apareixen al llarg de l'obra diversos anacronismes o cul·tismes apartats de la llengua estàndard o, fins i tot, de la llengua literària. Una petita mostra pot ser: *fembra* (p. 31, p. 223), *perfeta* (p. 41), *damnació* (p. 55), *comport* (p. 75), *vasull* (p. 87), *fogar* (p. 95), *regressar* (p. 103), *lluor* (p. 159), *joliu* (p. 199), *li vaig fer entenent* (p. 245), etc. Tanmateix, cal dir que aquests anacronismes són incorporats amb una gran elegància i habilitat, de manera que el lector gairebé ni se n'adona, si no és que té un llapis al costat i els vagi marcant.

Cal dir que la traducció és molt fidel i, ultra els anacronismes esmentats, incorpora una riquesa lèxica extraordinària, que fa goig de llegir. De vegades,

12. Vegeu <<https://www.youtube.com/watch?v=4vrzUxIfTV8>> [Consulta: 17/12/2021].

fins i tot el terme català és més precís i més exacte que el francès: *esquelleric* (p. 85; francès *le son de la clochette*), *guardamassils* (p. 101; francès *cuirs dorés*), *secardins* (p. 119; francès *maigres*), *picarolegen* (p. 137; francès *gazouillent*), *bregues* (p. 215; francès *luttés*), *avia* (p. 257; francès *écarte*), etc.

Es respecten perfectament els registres de la llengua: així, *démon* és traduït per *dèmon* (p. 39, 53) i no per *dimoni*, perquè en francès aquest terme també té una certa connotació literària. *Écus*, una moneda de l'Antic Règim, esdevé *doblers* (p. 139), que manté la connotació arcaica. Algun cop el francès obliga a recórrer a una perífrasi: *sur le retour* (p. 118) és traduït per *al tombant de la mitjana edat*.

Finalment, en més d'una ocasió es tradueixen conceptes francesos per d'altres de més acostats al català: *gavatxet* (p. 113; francès *petit Français*); *gitinet* (p. 167; francès *petit bohémien*); *Tu ets metge, ¿oi, gatet meu?* (p. 241; francès *Chirurgien, alors?*).

Contràriament a la traducció de Rovira, la de Sala-Sanahuja sí que incorpora notes explicatives —no gaire generoses, però sí suficients.

Sala-Sanahuja tradueix un text en prosa i, per tant, no es veu obligat a fer tantes giragonses per fer quadrar la rima i es pot concentrar a trobar el mot exacte i elegant que reproduïx el text francès i creï un text català amb bellesa literària. Ho aconsegueix perfectament, i proporciona una traducció que és, entre moltes altres coses, un monument a la llengua catalana.

Principals edicions esmentades

- BAUDELAIRE, Charles (1952). *Les fleurs du mal*. Edició d'Édouard Maynial. París: Les Belles Lettres.
- (1961). *Les fleurs du mal*. Edició d'Antoine Adam. París: Garnier.
- (1975). «Les fleurs du mal». A: *Oeuvres complètes*, I. Text establert, presentat i anotat per Charles Pichois. París: Gallimard: La Pléiade.
- (1983). *Petits poèmes en prose*. A cura d'Anna Montero i Vicent Alonso. Barcelona: Edicions del Mall.
- (1998). *Les flors del mal*. Versió de Xavier Benguerel. Barcelona: Proa.
- (2007). *Les flors del mal*. Edició bilingüe i completa de Jordi Llovet. Barcelona: Labutxaca Clàssica.
- (2019). *Les Fleurs du Mal*. Presentació de Jacques Dupont. Dossier d'Aurélia Cervoni et Andrea Schellino. París: Flammarion.